BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

CÂTEVA MANUSCRIPTE ȘI DOCUMENTE

DIN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE

RELATIVE LA

ISTORIA ROMÂNILOR

DE

N. IORGA

Membru corespondent al Academiei Române.

SERIA A DOUA

Ședința dela 13 Ianuarie 1906.

I.

O scrisoare necunoscută a lui Gheorghe Ștefan.

În vol. IX[1] al colecției Hurmuzaki, p. 74, No. CXXVIII, s'a publicat, după copiile primite dela Stockholm, o scrisoare păstrată în Arhivele din acel oraș, prin care Domnul moldovenesc Gheorghe Ștefan salută pe regele Suediei prin trimisul căzăcesc, ce merge la Curtea lui, starețul Daniil dela Muntele Măslinilor. Se știe că acesta călătoriă pentru înjghebarea alianței care trebuiă să aducă sdrobirea Poloniei și că Gheorghe Vodă făcù, din partea lui, marea greșală de a-și prinde bătrânețele fără putere în acest danț primejdios (1).

În aceleași arhive am găsit încă o scrisoare cu aceeaș dată, în care Domnul Moldovei arată aceeaș dorință de a îndatorì și ajutà și față de procancelarul Suediei.

Iată-i cuprinsul:

Illustrissime et excellentissime domine procancellarie, domine, domine et amice observandissime. Inter maximas id computo fœlicitates me per Dei gratiam talem nactam fuisse occasionem per quam imprimis de fœlici ac prospera Excellentiae Vestrae valetudine et in suam patriam reditu congra-

(1) Despre aceste lucruri am vorbit în Hurmuzaki, X, pp. IV-V, și în *Studii și doc.*, IV, pp. CCLXXIX—LXXX.

www.dacoromanica.ro

tulare ac favorabilem apprecari mihi liceat Excellentiae Vestrae progressum. Et, cum reverendus pater abbas fœliciter redierit ab exercitu zaporoviensi et transeat terram nostram, simul cum illo iungo meum ablegatum ad Serenissimum regem, humilime Excellentiam Tuam exorans ut, ubicunque occasio tulerit, illi favore ac protectione sua assistere velit. Gratiam hanc omni occasione rependere ero paratus. Cui cum humillimis meis obsequiis me quam diligentissime commendo. In Iassy, die 7 aprilis 1656.

Illustrissimae Excellentiae Vestrae in omnibus bene cupiens amicus et ad obsequia paratissimus: *Georgius Stephanus Palatinus et princeps terrarum Moldaviae.*

Solia lui Daniil nu aveà nici o adevărată însemnătate, căci Hatmanul căzăcesc Hmilnițchi aveà alte gânduri și-și găsise alți sprijinitori: călugărul, care mersese în Ianuarie la Zaporojeni, erà trimis acum înnapoi cu instrucțiuni, mai mult pentru a mai tărăgănì lucrurile (1).

II.

Cu privire la banul lui Istratie Dabija.

Arătând ce lucrări folositoare s'au făcut, alături cu obositoarele rătăciri răsboinice pe câmpii de luptă ai Ungariei, în vremea Domniei în Moldova a lui Istratie Dabija, Nicolae Costin scrie: «Făcut-au Dabija-Vodă și bănărie de bani de aramă la Suceava». (2) Neculcea, celălalt cronicar al acestui timp, n'aveà cunoștință despre acest fapt, sau el n'a găsit cu cale să-l însemne între atâtea povestiri vioaie ale celor din tabără și dela Curte.

Dintr'un act dela 1667, pe care l-am tipărit în *Studii și Documente*, III, p. 20, se poate vedeà și numele acelui în grija căruia și-a dat Vodă *bănăria*. Fiind vorba de topirea metalelor și de tipare, el alese un argintar, un «zlătar», dintr'un neam de argintari: pe Ienachi Zlătarul, fiu al lui Gheorghe Zlătarul. Felul cum el a făcut și a socotit banii n'a plăcut însă Domnului, care, bănuindu-l de înșelăciune și de furt, îl aruncă în temniță, până va plăti o mie de lei, câți și i-ar fi însușit. Ienachi aveà mulți prieteni și multă crezare, așà încât el găsì chizeși pentru a fi scos dela închisoare,

(1) Engel, *Geschichte der Ukraine*, pp. 203—4.
(2) P. 4.

www.dacoromanica.ro

anume treizeci de negustori și boierinași cunoscuți, între cari starostea negustorilor din Iași, David, unul din «Brașoveni», Dumitrașco, și un Căminar. Ieșind iarăș în lume, Ienachi îi lăsă însă cu grija datoriei lui, iar el fugì la Cazaci în Rașcov, pe Nistru, așteptând vremuri mai bune. Dar ele nu veniră. Dabija murind, urmașii lui nu iertară pe Ienachi, căruia în 1667 i se vindeà pentru datorii via de pe dealul Șorogarilor lângă Iași.

Banii aceștia dela Suceava se numiau *șalăi*, de bună samă după cuvântul german *Schilling*, și astfel de șalăi se întâmpină și cu câtva timp înainte, în domnia lui Gheorghe Ștefan, fără să putem spune unde erau bătuți (1). Și, după moartea întemeietorului bănăriei, meșterii lucrau șalăi pentru domnie. La Iliaș Vodă Alexandru (1666-8), acela sub care se vinde averea lui Ienachi, un compilator, Nicolae Mustea, care reproduce știri vechi, scrie: «Erà bănărie în cetatea Sucevei, care erà dela Dabija Vodă, și făceà șalăi de aramă, cari numai aici în țară îmblau, patru șalăi la un ban bun». Deci șalăul erà ban *rău*, fiindcă n'aveà trecere peste hotar, și de aceea prețul lui erà așà de mic.

Șalăul lui Dabija e cunoscut și ca înfățișare. Pe o parte, el are chipul Sf. Gheorghe, în jurul căruia, pornind dela cuca domnească, se răsfiră această inscripție: «Ioha[nnis] Istrat[ii] D[a]b[ija] V[oe]v[odae]». De desubt e bourul. De cealaltă, se vede cuca cu trei pene, întru toate asemenea cu aceea pe care o poartă bătrânul Domn într'o stampă care s'a respândit în străinătate ca portret al Domnului muntean Grigore Ghica (2). Jos, sunt două buzdugane puse cruciș. Inscripția e aici aceasta: «Solidus V[irginis] B[eatae] M[atris] D[ei]; 18.» Acest *18* poate să însemne data de 1618, când se va fi bătut *modelul străin* al acestui bănuț (3).

Astăzi putem spune care erà acest model străin. Dabija începuse a-și bate șalăii, firește pentru a plăti ostașii, pe cari de două ori, în 1663 și în 1664 (4), i-a adus în ajutorul Turcilor în răsboiul acestora cu Nemții; tot așà bătuseră banii pentru luptătorii lor Despot și Ioan Vodă cel Cumplit, care aveà să-și plătească lefegiii cazaci. Dar, la alegerea formei și desemnului, se aveà în vedere o monedă

(1) *Studii și documente*, IV, p. 267. Cf. *Archiva istorică*, I [1], p. 79.
(2) *Istoria în chipuri și icoane*, I, p. 154.
(3) V. Sturdza, în Hasdeu, *Magnum Etymologicum*, art. Bán.
(4) *Studii și doc.*, IX, p. 129.

www.dacoromanica.ro

străină, pentruca banii moldovenești să se poată strecură de negustori dibaci printre țăranii de peste hotar. Dedicația către Maica Domnului se află în monedele Ungariei, unde e și înfățișată această «patronă» a regatului. Dar desfacerea în aceste părți ale dușmanului, sau în Ardealul vecin, nu păreà cu putință. Deci se adoptă modelul banului mărunt al Poloniei.

În ziarul de solie al comitelui Francisc-Ulric Kinski, trimis în Polonia de Curtea împărătească (1663-8, 1671) (1), se spune în adevăr că un trimis polon merse la Constantinopol încă din 1667 pentru a se plânge de «baterea în Moldova a unui ban de tot rău, cu semnele polone»:

Martii 22ª [1668]... fui apud Cancellarium Pruschinowsky... Promisit mihi relacionem cuiusdam a se missi ad Vezirum, quem cum quaerelis ad eum de principe Valachiae, qui nomine et signis polonicis pessimam cudisset monetam, miserat. Hic septem mensibus cum eis *(sic?)* fuerat et laute habitus: credibile est ipsum alia de causa missum fuisse, — quia iam marischallus similem missionem instituere volebat ut pacta et confinia salvarentur ab omni incursu....

III.

Luptele contingentului muntean la Seghedin (1686).

Stoica Ludescu, cronicarul cantacuzinesc, martor oficial pentru Domnia lui Șerban Vodă, povestește pe larg cum, după luarea Budei de Imperiali, Vizirul trimise împotriva oștilor germane cari asediau Seghedinul pe Chehaiaua sa, cu Turci, Tătari și un ajutor muntean pe care-l comandà Iordachi Cantacuzino, fratele Domnului și Spătar al Țerii-Românești. La 27 Decemvrie 1686, Imperialii, cari erau abià în număr de 12.000, loviră pe dușman la un ceas de noapte, «și au făcut într'înșii o moarte nespusă». Vizirul însuș, care venià în urmă, întâlnì 8.000 de călări germani și fugì într'o singură zi până la Petruvaradin. Iar Iordachi Spătarul «s'au învârtejit de au venit de acolo în țară, la casa lui, cu mare cinste» (2). Cronicarul de opoziție, Constantin Căpitanul, atinge numai în treacăt lupta din

(1) *Diarium des Grafens Franz-Ulrich Kinsky während seiner Mission in Polen (1663—1668, dann 1671);* Viena, Bibl. Arhivelor Imperiale, mss. Böhm. 750, fo. 71.

(2) *Magazinul istoric*, V, pp. 22—3.

www.dacoromanica.ro

1686 în Câmpii Mohaciului, și nu vorbește nimic despre ajutorul muntenesc (1).

Lupta dela Seghedin e descrisă precum urmează, în Memoriile Contelui Alexandru Belleardi, al căror manuscript se păstrează în Biblioteca Sf. Marcu din Veneția (It. cl. VI, c. 190):

I Turchi, in tanto che in tutti i modi volevano inviar soccorso di denari in Agria, radunavano il più che potevano di forze per aprirsi con la spada l'ingresso nelle loro piazze di quà del Tibisco, ed a questo effetto eran' arrivati in Seghedino trà Tartari, Turchi, Ungari e Valachi intorno a 4.500 combattenti.

I Tartari con li Valacchi accampavano in numero di 2.000 e più sotto le mura di Seghedino, una delle più belle palanche e fortezze d'Ungaria Superiore, come si dirà a suo tempo; le truppe del Tekeli, composte di Ungari, qualche Tartari e Valacchi, accampavano di là dal fiume, come li Turchi parimente, comandati dal Bassà di Varadino; e tutti assieme intorno a 2.000 soldati. Li nostri generali non diedero tempo di maggior disposizione, mà nel più gran silenzio pervennero a Seghedino li 17 aprile *(sic)* 1686, con le loro forze, precedendo il general Aisler, con 1.600 cavalli in circa, compresovi 1.500 Ungari, comandati dal Petenasi [Petneházi], qual era, tre settimane prima, arrivato in quei contorni con i suoi ussari, com' anco il regimento Caraffa, per rinforzo del Marsi e per quiete maggiore delle sue truppe.

Le vanguardie arrivate alla vista dell' inimico, l'Aisler vide e comprese il tutto. Per il che, fatto avertire il generale, quale una bon' ora addietro marchiava con l'essercito, che non vi era tempo a perdere, e, s' era contento, cominciarebbe intanto la zuffa, ricevuta risposta di farlo, i nostri attaccorono i Tartari e Valacchi, quali a tutto potere prima resisterono, non sapendo la nostra forza; poi furono costretti, con molta loro strage, ritirarsi sin sopra la fossa di Zeghedino, abbandonando il loro campo e bagaglio, e molti di essi cercorono di passare il fiume sul ponte, mà, in tanta confusione, avendo i Tedeschi alle spalle, che la più gran parte precipitorono nell' acqua, non potendo capire tutti sul detto ponte.

L'Aisler intanto, proseguendo la vittoria, fece por il fuoco nella palanca di Zeghedino, overo della città inferiore, quale in poche ore restò ridotta in cenere. In questo arrivò il general con l'armata, accampando quel giorno colà. Costò a'nostri quell' occasione 40 soldati morti ed egual numero o poco più di feriti. Parte di questo vantaggio si deve attribuire al Petnasi,

(1) Ed. Iorga, pp. 209—10.

www.dacoromanica.ro

che operò cose d'eterna lode. Il resto, l'Aisler n'ebbe le palmi. Li nemici persero passa 350 soldati, il campo, bagaglio e stendardi, et il Tekeli medesimo, con il Bassà di Varadino, si ritirorono, vedendo quest' accidente, più fugitivi che in ordine, da quei contorni.

Venirea lui Tököly în aceste părți era semnalată încă din iarnă, dar nu află credință, precum se vede dintr'un raport bavarez din Viena, datat 14 Fevruarie 1686, care știe și de contingentul românesc ce trebuià să se unească în cea mai mare grabă cu dânsul (1).

Luptele pentru Seghedin au aflat loc și în *Istoria Împărăției otomane* a lui Dimitrie Cantemir, dar el socoate că învinșii din Decemvrie au fost numai «2.000 de Turci, cu o ceată mare de Tatari». Locul ciocnirii e însemnat de dânsul mai de aproape: «Sânta, o cetate departe șase ceasuri dela Seghedin (!)» (2).

IV.

O scrisoare a secretarului lui Nicolae Mavrocordat.

Și aiurea am aflat pomenirea numelui lui Antonio Epis, secretar latin al lui Nicolae Mavrocordat, care, rămâind în serviciul urmașilor acestui Domn, trimite scrisoarea ce urmează Ambasadorului suedez la Constantinopol, Carleson. Scrisoarea se află în corespondența acestui ambasador din care am dat extrase în al doilea volum al *Documentelor Callimachi.*

(1) «Es seind auch von Calo Schreiben eingeloffen, mit Bericht, dass der Tœkelj widerumb zu Grosswardein angelangt, vnd, umb dessen erhaltene Libertät desto kundtbarer zu machen, unter Lösung der Stuck empfangen worden seye. Hette auch einigs mit Gelt, Tuech vnd Leder zu Cismen, sambt einigen Patenten von dem Gross-Sultan, cräfft deren er frisches Volckh aufbringen vnd gegen die Christen agiren könne, mit sich gebracht. Inmassen dan selbiger, sowohl von denen Vngaren, alss 7bürgeren, Moldaueren vnd Wallachen, einen grossen Zuelauff hette. Dahingegen aber melden die von Zolnock eingelangte Brieffe von disem allem ganz nichts; daheer auch bey dem kayl. Hoffe annoch die Vermuethung ist, dass disses ein gestudiertes Spargiment seye, vmb zu sehen ob etwan noch einige Vngaren sich finden, welche die toeckelische Partey amplectiren möchten» (München, *Staatsarchiv*, *K. Schw.* 542/24, fo. 13).

(2) Trad. Iosif Hodoș, p. 534.

www.dacoromanica.ro

Coll. d. 31 Martii 1744.

A Jassy, ce 31 janvier 1744.

Monsieur,

Son Altesse vient de recevoir dans ce moment ce paquet de S. E. M. de Carlson, qui, étant de la dernière importance, on l'envoye d'abord pour être consigné dans vos propres mains, Monsieur, par un exprès. Je profite de cette occasion pour vous renouveler, Monsieur, les assurances de mes très-humbles respects, en vous priant d'etre persuadé qu'on aura toujours à notre Cour une très exacte attention touchant cette correspondance. Je suis, avec tout le possible respect,

Monsieur,

Votre très-humble et très-obeissant serviteur:
Antoine Epis.

Domnul care se îngrijià așà de bine de corespondența suedeză, erà Ioan Mavrocordat, fiiul lui Nicolae, întâiul stăpân al lui Epis.

V.

Două porunci turcești către Domnul Moldovei.

Se știe că după pacea dela Carlowitz, Austria n'a pierdut, în tot decursul veacului al XVIII-lea, nici un prilej pentru a cere Turcilor slăbiți îndreptarea hotarelor. Găsesc în manuscriptul 765 al Bibliotecii Arhivelor Imperiale din Viena, fo. 16 V° și 22, două porunci ale Porții către Domnul Moldovei, care e orânduit să cerceteze granița cea adevărată și să înlăture anumite încălcări din partea supușilor săi.

Poruncile n'au dată, dar Internunțiul german Dirling, care e pomenit în ele, se întâlnește la Constantinopol dela 1722 la 1726 (1). Cred că firmanele de față sunt acelea cari se anunță în raportul lui Dirling dela 23 Ianuarie 1723 (2). Domnul moldovenesc ar fi atunci Mihai Racoviță. Dirling fusese întâiu numai secretar alipit pe lângă Internunciatură (3). Traducătorul unuia din acte, Penkhler, ajunse pe urmă el însuș Internunțiu.

(1) Hurmuzaki, *Fragmente*, IV, V, tabla.
(2) *Ibid.*, V, pp. 221—2.
(3) Hurmuzaki, *Documente*, VI, pp. 301, 304 (No. CCIV).

www.dacoromanica.ro

A.

No. 37-m. Mandatum Vaivodae Moldaviae ascriptum.

Exemplar magnatum in Ihesum credentium. R-mi Imperatoris ad Excelsam Portam meam residens minister de Dirling (cuius extrema feliciter fuerit) Fulgidae meae Portae memoriale porrexit quatenus e gubernatione Transylvaniae notificatum fuerit quosdam e subditis regionis Moldaviae esse, qui intra limites Moldaviae in valle Thanem *(sic)* nuncupata atque a subditis Transylvaniae possessa ibique eorum demessis graminibus et fœnis se immiscendo, et quidem: «si pretium huius non praestiteritis, igne comburemus», dicentes, contra pacem et concordiam metu minisque eos afficere ac molestia vexare non desistunt. Ad tollendas ergo transgressiones et insolencias praedictorum meum excelsum mandatum erogitaverit. Quare tamen qui praefatus Vaivoda es, cum limites antiqui regionis Moldaviae distincti . . . sunt, nullumque motivum contencionem aliquam causans appareat, subditos regionis Moldaviae huiusmodi excessus praesumentes, necnon transgressores Transylvaniae limitum eorumque exorbitantias et excessus reprimendo, coërceas, in posterum quoque contra almam pacem confinia transgredi nequaquam permittas, subditosque nullatenus aliqua molestia aut iniuria afficere quam securissime prohibebis, et sic continue purae amicitiae officia et bonae vicinitatis leges adimplere normamque bene procedendi omni modo observabis. Consequenter ut ab omni actione mandato huic nobili contraria quam maxime caveas, mandatum meum excelsum emanavit. Mando ut supra. Gotschalck (interpretavi).

B.

Copia epistolae ad principem Moldaviae scriptae.

Cum inter purae amicitiae quae observatur in Excelsi Imperii tractibus imperatoris Moldaviae, Transylvaniae regionibus coniunctae, in locis quae pro capitali limitum aestimantur, stabiles et habitantes subditos et honore dignissimo et magnificentissimo Germanorum imperatori quondam subiectos Transylvaniae subditos (propter territoria de tempore in tempus lites) terras concernentes, hic illic contenciones et litigaciones (accidant) contingant, — iam vero nunc temporis ad Excelsam Portam uti hospes demorans Romani Imperatoris magnus orator (comes a Virmond) efflagitaverit et a tempore carlovicensis reconciliacionis inter subditos similes contenciones (de loco in locum) non deesse, limitibus antiquis autem (per te) notis huius rei

www.dacoromanica.ro

propulsacionem facile aliquod et leve negotium esse, instantiam fecerit atque (iuxta utrinque stabilitae ac corroboratae amicitiae sinceritatisque exigentiam, repulsa hacce qualitate), prout requirit et exigit utriusque partis reduplicata et firmata amicitia, propter utriusque partis subditorum quietem et utilitatem, antiquos limites demonstratum, ab eis suis limitibus, consciis expressis hominibus et commissariis, unus ex parte sua et alter ex parte generalis Transylvaniae, constituantur, qui, in principio limitum convenientes, in confiniis unus cum altero conveniant, utriusque partis subditis limites et terminos edoceant, hic illic (de tempore in tempore) accedentes levis quoque momenti lites seponant atque in posterum inter unius et alterius territoria ullus cum noxa et impedimento limites transgrediatur, inhibere opus est, quum subditorum quietis causa erit. Cum vero quale in se sit hoc negotium hic nobis notis informacionibus (??) opus sit, et num tu in intimo rei gravis (?) sis? Quod inter utriusque partis subditos huiusmodi litigaciones contigerint? Et, casu quo contigerint, an illa via ab ambabus partibus expressi homines eundo et utriusque partis limitibus terrisque cohaerencia loca subditis manifestando et explicando, litigationes hae ut tollantur possibile sit! Et, si tali modo fiat, num non erit quid cavendum? (Quod immineat, serio sciendum sit, ad investigandum rei statum haec). Ad resciendam itaque qualitatem hanc, epistola haec scripta et transmissa est. Oportet itaque ut hoc, prout decet et opus est, inquiras et investiges, et, casu quo huiusmodi lites contigerint, uti superius scriptum est, a nobis expressi homines constituantur et nullatenus in pristinos limites manus imponantur; sed in locis ubi lites illorum haec (?) non conti(n)geri[n]t, subditis antiquos limites demonstrando et indicando, litteris tollendo, anno[n] circa aliqua aut terror habendus sit? Quod bene considera atque contemplare, nobisque qualitatem hanc uti in se est (pulchrum ac turpe indicando) festinanter significa. Et si absolute et unice utriusque partis subditis ab antiquo constitutos limites demonstrando lites tollantur, talique modo nihil sit quod timendum, illud quoque fuse et distincte significa et perscribe. Quomodocumque autem (?), tibi in posterum ex his partibus nuncium advenerit, secundum illud operare et procede. Traduxi Penckler.

VI.

O povestire a năvălirilor germane în țerile noastre la 1716.

Cronica munteană pentru Domnia lui Nicolae Mavrocordat e, cum se știe, a lui Radu Popescu, tipărită în *Magazinul istoric*, IV.

*

www.dacoromanica.ro

Scrisă de un boier de Curte, de Banul cel Mare, ea dă mai ales ştiri privitoare la Scaunul Domniei, la Domnul însuş şi la boierimea înaltă. Lipsesc dintr'însa lămuririle, totuş de mare folos, asupra celor ce se petreceau în colţurile depărtate ale ţerii pe acest timp de frământări răsboinice.

De aceea desfac dintr'o povestire făcută de Ungurul Gavril Kolikovits, martur al împrejurărilor dintre anii 1701 şi 1720, părţile cari ne privesc pe noi. Lucrarea nu s'a tipărit, după cât ştiu. O cunosc din manuscrisul 277[5] al Bibliotecii Arhivelor Imperiale din Viena» (1).

Quibus etiam diebus [septembris 1716] peditum cohorti sub duobus locumtenentibus et totidem vexillis, per Maurum Cordatum Valachum, Turcarum clientem, ad observanda Transylvaniae confinia missae, Tigeus [=Tige], Coronae gubernator, totidem Haubianae legionis dimachos, ductu Eckhii centurionis et Borssetnitskii ac Dönhoffii locumtenentium, opponit. Eckius proin, accessu tertii locumtenentis, Braunschmidi auctus, Valachos triginta, dimachis cinctos, in fusionem agit. Quod vero, abiectis armis, universi vitae veniam implorassent, duos eorum centuriones cum totidem signis Coronam reducit, ceteris exarmatis. Braunschmidius vero, ultro progressus, cum triginta sex dimachis Sinaiam arcem, et monachis basileanis habitatam, et septem horarum itinere a metis transylvanicis distantem, occupat, nec secus interceptum Valachum centurionem et quindecim gregarios in Transylvaniam mittit. [Pe margine: Eckii expeditio in Valachiam].

(Fo. 159.)

Despre această dintâiu ciocnire a Nemţilor cu ostaşii lui Nicolae Mavrocordat şi despre năvălirea în ţară, până la Sinaia, a biruitorilor, n'aveam până acuma nicăiri nici o ştire internă. Tot pe atunci o mică ceată, trimisă de acelaş Tige, intrase şi în Moldova, până la Târgul-Ocnei. Se svonia ca Hanul, care venise la târgul Sărăţii pe Prut şi arătă că vrea să treacă prin Măxineni în Ţara-Româ-

(1) «Rerum ungaricarum libri XIII, seu omnium eorum quae ab anno MDCCI^mo ad MDCCXX^mum inclusive in Ungaria, Dalmatia, Croatia, Slavonia, Bossnia, Serbia, Transilvania, Valachia, Moldavia, per Ungaros Caesarisque exercitum gesta sunt, ex publicorum instrumentorum catalogo sub finem narrationis adnexo et oculata rerum testium fide propriisque, partim scriptis adcurata deductio Gabrielis Kolikovitz Senquitzensis; descripta Posonii, idibus Maii, anno Domini MCCLVI.»

Asupra lui Kolikovics, vezi articolul respectiv din Szinnyei, *Magyar Irók* (vol. VI, pp. 734—9), unde se citează şi cealaltă bibliografie. Cele mai multe din scrierile lui se păstrează în manuscris.

www.dacoromanica.ro

nească, se întorsese acum înapoi (1). Dar Tige pomenește la 21 Septemvrie porunca primită dela superiorul său Stainville de a ocupà Sinaia. La această dată, Mavrocordat trimisese cinci steaguri de slujitori la pasul de către Câmpina (2). Îndată o altă ceată de cătane intra prin Turnul Roșu și, la 13 Octomvrie, căpetenia lor, ofițerul de Saint-Croix, își făceà raportul din Tismana, după ce împrăștiase pe Cazacii lui Vodă (3). Încă un ofițer imperial erà pe atunci la Cerneți, unde-l adusese boierul Obedeanu. Atunci fu silit Mavrocordat să se oploșească la Giurgiu. Vestea că vin Tatarii îl scoase de acolo, dar ei trecură în grabă spre Cerneți, chemați de încunjurarea Timișoarei de către dușmani (4). I se spusese că Nemții ar fi venit pe la Câineni, înaintând până la Pitești — ceeace crede și Radu Popescu, cronicarul (5)—, dar știri din izvor german lămuresc că a fost numai o încurcătură (6). Planul de a intrà în Țara-Românească erà dela început acela care a și fost adus la îndeplinire: prin Rucăr și pe lângă Târgoviște, printre satele bejănărite, drept asupra Bucureștilor (7).

A urmat, precum se știe, prinderea a lui Nicolae Vodă.

Prinderea Domnului muntean și cele petrecute pe acelaș timp în Polonia sunt cuprinse la un loc în aceste rânduri:

[In finem anni 1716] in Moldavia e Transylvania procurrentes [e] caesareo regno summae *(sic)*, subiugatis aliquot monachorum S. Basilii claustris, inter quae Casin, Bogdan [=Bogdana], Tinstericea [=Sucevița?], Tragomira [=Dragomirna], Suonviza [=Sucevița], Aretitozium (?), et, dispositis optime stationibus, saepius generose ad Iassium usque, Moldaviae metropolim, excurrunt, principe ne quidem se opponente. Spectabilisque propter post paulo Moldavorum legatus comparet Cibinium, ut subiectae Caesari provinciae militare subsidium optineat.

In vicina Valachia eadem militi nostro fortuna. Qui prima statim excursione stationem Kinenianam, castra Marlinarium [=Marsinanium, Mărgineni] et Nimsium (?), cum huius nominis oppido, reiectis Cordati principis copiis, capit. Hic vero cum, suspicatus caesareas a suis curari partes, tyrannica in

(1) Hurmuzaki, VI, pp. 155—8.
(2) *Ibid.*, pp. 159, No. LXXXVIII.
(3) *Ibid.*, p. 162.
(4) *Ibid.* și povestirile din Radu Popescu și din Del Chiaro.
(5) P. 49.
(6) Hurmuzaki, VI, p. 160, No. LXXXIX.
(7) *Ibid.*, p. 161.

www.dacoromanica.ro

eos grassaretur crudelitate, ipsius subditi Steinvillium, Transylvaniae praefectum, pro tutela sollicitant. Quorum precibus missus Rascianorum praetor Stephanus Dettineus, profligatis ad fines Valachiae ipsa die Petrivaradinensis pugnae Turcis iam clarus. Hostilibus in occursu cohortibus dissipatis, Bukerestam, sedem principis, adoritur, eaque, socio Dragvio [=Drágffy] et Isacco centurionibus, capta, sed, novo intus exceptus praelio, quingentos hostes cum Capascio-Bassa [Capugì-Başa] caedit. Postea, in libertatem adsertis XXV nobilibus ac duobus abbatibus, quos furor ad mortem damnarat, Cordatum principem cum coniuge [Smaranda? Cf. *Inscripţii din bisericile României*, I, pp. 243—4, la No. 546], duobus filiis [Constantino et Iancul], XVII concubinis [=fete în casă], civibus ceteroquin intactis, ac tormentis XVII, per festinationem, relictis, per Tochanum [=Tohani], Coronam, Fogarassium, Cibinium, Transylvaniae abducit. Qui, ob meritum, unius legionis praefectura et torque aureo, V^m fl. a Caesare donatur.

Nobile[s] valachi, sive humanitate Dettinei devincti, sive mntuentes maiora, ob procuratam naefors *(sic)* principi captivitatem, damna, nostrorum ambiunt protectionem, et DCCC, cum liberis rebusque familiae et aliquot millibus institorum, in Transylvaniam concedunt, ubi princeps Constantinus *(sic)*, omnibus quidem officiis, arcte tamen a Steinvillio Cibinii detinetur.

Praedecessoris autem Cantacusenii vidua, Pagona, graeco habitu emensis Messana et Neapoli, IX cal. VIII^bris [23 septembris], cum filiis Rodolpho, XVII, Constantino, XIII annorum adolescentibus, germanice vestitis, Romam intrat, ubi a Volfgando Schrattenbaco, Germano, cardinale, omnigenis refocillationum condimentis, per XXX baiulos adlatis, donata, carpentum a Ruffio, altero purpurato, sui statui congruum accipit. Quo abinde discendens, IV id. IX^bris [10 novembris] Viennam adpellit, ubi, Caesaris, principum ac Aulae purpuratorum honoribus atque gratiis excepta, frustra tamen, cum graecis viveret, ad consectandos ritus latinos monetur. Hoc tandem modo primus in Turca campi ductus.

După povestirea lui Radu Popescu (pp. 57—8), robirea lui Vodă s'ar fi făcut fără nici un fel de luptă sau ucidere. O altă cronică românească contemporană *(Studii şi doc.*, III, p. 26) spune totuş că : «au tăiat toţi Turcii căţi au găsit în Buc[u]reşti». Rapoarte germane în această privinţă n'avem la îndemână. Trebue să se compare mărturia lui Del Chiaro, secretar domnesc (p. 223 şi urm.), Engel *(Neuere Geschichte*, pp. 5—6), care întrebuinţează pe acesta, şi un ziar german *(Europäische Fama*, partea a 199-a, p. 592), adauge că Tatarii apărători ai Scaunului domnesc au fost 400 şi au pierit la Hierăstrău. Au fost ucişi şi Turcii de prin bolţi şi case.

www.dacoromanica.ro

Curtea a fost prădată, Grecii lui Vodă, bătuți și uciși. Și aici se vorbește de acei mulți boieri cari nu voiră să mai aștepte pe Turci, ci urmară pe Nemți în retragerea lor. Se mai afirmă, că boierimea rămasă ar fi ales, după vechile datine, la 5 Ianuarie 1717 pe Gheorghe Cantacuzino ca Domn al țerii.

Izvorul nostru trece încă la întâmplările cari urmară această ispravă a îndrăznelii :

[Anno 1717] Valachi, metu eo quo diximus, initio statim ianuarii missis Viennam Bito, episcopo graeco, et quinque deputatis, per epistolam nonis ianuarii [5 ianuarii] a duobus episcopis, Banno, supremo praesidiorum praefecto, Magno Cancellario ac novem consiliariis subscriptam, oblata devotione, petunt principem Georgium, Ferragii [=Serbani] Cantacuzeni filium, subsidiumque militare ad reiciendas hostium vires. Quibus primum perfacile admittitur, quod Georgii maiores in Domum austriacam bono semper fuerint animo, ac Eleonora, Caesaris mater, Ferragio patri olim idipsum promiserit. Ad alterum vero, etsi non deessent qui extemplo firmandam copiis universam provinciam contenderent, alii tamen his terrarum longinquitatem et Turcarum Tartarorumque chocinensium excursiones opponunt. Quare mandatur Steinvillio, ut suo arbitrio cohortes illorum expediat, prospiciens ne quid inde accipiamus detrimenti.

«Episcopul» grec care s'a dus la Viena încă dela începutul anului 1717, e de sigur Ioan Abrami, predicatorul Curții, care scrisese cu câtva timp în urmă scrisori menite să facă pe Mavrocordat a fugi peste Dunăre (1) ; în 1718 el stăteà în fruntea deputației care negocià cu Imperialii (2). Încă din Septemvrie, Nicolae Vodă înlăturase pe Mitropolitul Antim. Dintre episcopi, al Râmnicului, Damaschin, țineà cu creștinii de peste munți. Banul e Radu Popescu, care în cronica sa trece repede asupra acestei schimbări de direcție. Marele Cancelar pare să fie Vornicul cel Mare Șerban Bujoreanu.

Cererea însăș a boierilor n'o avem, dar ni s'a păstrat, în traducere românească, răspunsul, din 30 Maiu 1717, al Curții, și de aici se vede cari erau dorințele lor : numirea lui Gheorghe Cantacuzino ca «Voevod și Principe», păstrarea tuturor privilegiilor, respectarea legii răsăritene, statornicirea contribuției, tolerarea banilor celor vechi, o nouă rânduială a administrației și întrebuințarea de

(1) Radu Popescu, p. 49.
(2) *Magazinul istoric*, IV, p. 272 și urm.

www.dacoromanica.ro

dregători români (1). Aceste cereri sunt primite aproape în întregul lor. Mai știm iarăș că petițiunea a fost înaintată împăratului de Consiliul de Răsboiu la 3 Martie și boierii o lăsaseră în mâna lui Eugeniu de Savoia la 27 Fevruarie (2).

Kolikovits trece apoi la ciocnirile cari se întâmplară în cursul acestui an 1717 între Turci și Imperiali pe pământul nostru.

Quibus tamen mense martio ad castra revocatis, Vj^{m} Turcarum et Valachorum fratrem capti principis, Iohannem Mauro Cordatum, inducunt, poena ignis et ferri obnitentibus indictae siae *(sic;* indicta. Factae sunt induciae) ut reliquiae nostrorum etiam Valachia excederent, ea lege, ut, quidquid cis amnem Alutam est, Caesari accedat, trans-alutanam vero regionem novus princeps 83^{m} 333 flor. pensione ab eodem redimat. Nobiles e Transylvania redire volentes in suas possessiones accipiat, aliis ubilibet manere liceat.

Acesta e tratatul încheiat de Ioan Vodă, numit încă din Decemvrie 1716, cu Stainville în Fevruarie 1717. În Hurmuzaki, VI, pp. 169—70, s'a tipărit, ca No. XCVIII, răspunsul dat de generalul din Sibiiu la propunerile Domnului celui nou. Imperialii ieșiau, dincoace de Olt, din mânăstirea Mărginenilor, dar ei păstrau Câmpulungul.

Acest tratat nu puteà fi însă ținut în seamă de Turci, cari iau, precum se arată mai jos, măsuri pentru a scoate pe Imperiali din mânăstiri:

Sed Turcae ac Tartari, secius atque conventum est, Tzizmanam, [=Tismana], munimentum tumultuario congestum opere, agressi, inexplicabili furia obruunt, ita ut e quadraginta quinque praesidiariis peditibus ungaris ad extrema proponentibus, vix viginti per muros, et horum duodecim per densissimas Turcarum acies, vicem salutis invenirent, Ribnikum, quam unicam factionem retinere potuimus. Quo facto, viginti milliarum spatio villae, oppida et omnia igne ferroque vastantur, magnusque Valachorum numerus, quod christianae cohorti vivendi suppeditarent media, in diram abducitur captivitatem.

Ut porro talionem reddat hosti, Dettineus (3), socio Sautero, Degenschildio, Haubianae legionis legato, secundum Buckerestum excurrens, relictas ibidem

(1) *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 272 și urm. Cf. și Jacubenz, *Die cis-alutanische Walachei unter kaiserlicher Verwaltung* (1717—1739); extract din *„Mitteilungen des k. und k. Kriegsarchivs“* pe 1900, pp. 176—180.

(2) Iacubenz, l. c, pp. 174—5. Pentru Doamna Păuna, *Acte și fragm.*, I, pp. 336.

(3) Ofițerul care prinsese pe Nicolae Mavrocordat.

www.dacoromanica.ro

prius XVII maiores machinas, aliquot equinas caudas, vexilla, papiliones opulentamque aliarum rerum praedam feliciter in Transylvaniam reducit.

Alibi, cum Danubium traiicere, bulgaricis inhians spoliis, stagnante fuisset impeditus glacie, super maiores duas in anchoris naves irruit et, nocte in aquas perturbata, Biscasalum *(sic)* Bassam captivum, IX tormenta, LXXX orizae, hordei, casei aliorumque commeatuum, carnis, iterum salvus domum retrahit.

Nec multo post Turrim, in ripa Danubii e regione Nicopolis, improvise adortus, caesis centum Turcis, castellum eiusdem vi expugnat ac, redacto in cineres, aliquot millia modiorum frumenti commeatu[s], septem primores et unam mulierem cum tribus prolibus captivitati mancipat.

Tandem Vj id. februarii [= 8 februarii], cum 400 Turcae in additis Creiovae, nostrorum stationi, locis, multam plebem et praedam abegissent, insequitur eosdem, cum trecentis suis et alio provinciali milite, Dettineus, ac, ad ipsum Danubii traiectum infra Orsavam antelucanis horis adsecutus, hostes pedites quadraginta, equites tamen ultra centum perimit, cum ipse vix unum centurionem, alterum signiferum ac triginta gregarios desiderasset, eorumque invicem aliquot captivos libertati restituisset.

Despre luptele pentru mânăstirile oltene, se află o știre, din Maiu 1717, în Hurmuzaki, VI, p. 176, No. CV. Se cunoșteà tot de acolo că Ioan Mavrocordat s'a grăbìt să înștiințeze pe Imperiali că nu el e de vină pentru călcarea învoielii din Fevruarie și că stăpânii săi i-au dat poruncă de a se gătì pentru o mare năvălire asupra Ardealului *(ibid.*, pp. 175—6, No. CIV ; cf. și p. următoare). Dar năvălirea lui Dettine în câmpia Bucureștilor, prădarea Turnului, atacarea corăbiilor turcești pe Dunăre și, în sfârșit, luptele cu jefuitorii turci lângă Craiova se deslușesc întâiu din povestirea care s'a tipărit aicea. Cronica lui Radu Popescu — al cărei autor pribegià atunci în Ardeal — tace asupra tuturor acestor lucruri.

Urmează expunerea încercării făcute în Moldova lui Mihai Vodă Racoviță de acel «Ferenț» ale cărui oase se odihnesc subt Cetățuia de lângă Iași, la locul însemnat cu cruce care se zice și astăzi, în amintirea lui, «Cerdacul lui Ferenț».

Ernavius, alter a Dettino Rasciorum praefectus, eundem quo sui Valachum incasses *(sic)* coniecerat, datum [=laqueum] Moldaviae nectit principi. Adsumtis enim centum quinquaginta Germanis dimachis, centum sexaginta quinque equitibus, uno alioque nationali milite, Iassium, caesis ex itinere triginta hostibus, quorum quadringenti occurrerant, feliciter penetrat, principis co-

www.dacoromanica.ro

horte, sexcentis militibus constantem, cum qua ille se opponebat, dimidia parte minuit, in urbe captivos multos Russosque postremo bello captos liberat. Quorum viribus auctus, principem in editam arcem compellit, et, profligatis ex itinere sui[s] invasoribus, 1.500 Turcis ac Tartaris, obsidet. Qui, in angustias redactus, grandi tormentorum cerisque *(sic!)* campani[s] boatu totam late viciniam suae necessitati(s) admonet.

Adest igitur 6.000 Moldavorum exercitus. Cui Ernavius, licet inaequalem fore pugnam adverteret, animosissime resistit, sed, fuso iniquiori dimidio enim suorum parte commissa, ceteris etiam sauciis, ipse caeditur. Corpus insepultum et absque cute dubium relinquit, num vivus vel post mortem hanc subire sit coactus crudelitatem.

Quare maior spirituum Princeps, non solum nostros tota eiicere provincia, sed Transylvaniam etiam, pro recuperandis abinde captivis sororibus, invadere statuit. Ac primum, Turcarum et Tartarorum auxiliaribus, arcem Cassovam obsidet et per illorum octingentos post tres horas assultum fieri iubet. Quod tamen inaudita fortitudine per triginta dimarchos et sexaginta alios levis armaturae equites, utrosque Valachos, propugnaretur, magna militum iactura, cum pudore et ignominia canit receptui. Cassoviensium exemplo ceteri nostrorum in Moldavia stationum defensores excitantur ad fortia, et princeps suspicatur nostr[as] occulte faveri partes, in subditos furorem effundens, adsiti quoque claustri monachos ferro immolaret. Populata pariter vicinia ac iniectis per ipsum ignibus, nostri praesidiarii praecla[ra]m arcem Nansium deserere coguntur.

(Fo. 168 V°.)

Această năvălire se descrie de trei cronici moldovenești: a lui Neculce (pp. 351—4), a lui Muste (pp. 58—64) și a lui Amiras (pp. 123—30), și de una grecească, a lui Chiparisa (ed. Erbiceanu, *Cron. greci*, pp. 65—73). Domnul însuș povestește aceste imprejurări în inscripția stâlpului dela Vama, în Bucovina (v. *Studii și documente*, VI, pp. 643—4).

Cum se vede, povestitorul străin înșiră ciocnirea cu straja dela Târgu-Frumos, «slobozirea tălharilor din temniță» la Iași (Amiras, p. 127) și a ucigașilor Turcilor în 1711, lupta dela Cetățuie, tăierea lui Ferenț. Se dau apoi știri despre luptele dela Cașin («Cassovia») și despre părăsirea Neamțului. Vasile Ceaurul, boierul de neam domnesc, care adusese pe cătane, izbutise să fure și să ducă în Ardeal pe Maria, sora lui Mihai Vodă, care fugì apoi din Brașov și se întoarse în Moldova prin munte: de aici în izvorul nostru pomenirea «surorilor» pe care Domnul merge să le scoată din robie

www.dacoromanica.ro

(cf. Chiparisa, p. 70; Amiras, p. 126). V. și *Ist. literaturii române în secolul al XVIII-lea*, I, p. 217. O altă povestire din partea Domnului, din care se vede că Maria Stolniceasa, care fusese poate în a doua căsătorie soția Ceaurului Stolnicul (cf. *Uricariul* XIV, pp. 332—3), era văduva Stolnicului Constantin Ciobanul, în *Studii și doc.*, VI, pp. 423—5. V. o legendă despre răpirea ei în Rosetti, *Note genealogice*, etc.; aceste *Anale*, pp. 484—5.

VII.

Biblioteca din Brașov a lui Grigore Brâncoveanu.

Din publicația mea *Brașovul și Românii* se poate vedeà în ce împrejurări Grigore Brâncoveanu, Mare Ban al Țerii-Românești, principe al Imperiului, a dat bisericii de *lege* grecească din cetatea Brașovului două moșii ale sale în Ardeal: Poiana Mărului și Sâmbăta-de-sus, precum și alte lucruri. Astăzi biserica e de *neam* grecesc, de *limbă* grecească, și Românii și-au făcut în cetate o alta, la marginea chiar a pieții.

Școala grecească, școală primară pentru copii cari numai în cea mai mică parte a lor sunt Greci, e așezată într'o casă mare și gospodărească, cu două rânduri, clădită ca în vechime, pentru sute de ani. Într'una din odăile ei știam că se află Biblioteca Brâncoveanului, adecă a Brâncovenilor, ajunsă în mâna acestui ultim reprezentant al trunchiului celui vechiu. Epitropii bisericii n'au făcut nici o greutate să-mi dea voie a cercetà cărțile și învățătorul și-a făcut chiar o plăcere să mă ajute.

Astfel pot da astăzi toate lămuririle cu privire la această însemnată colecție de cărți, alcătuită cu multă cunoștință literară și cu multă înțelepciune.

A.

Întâiu, în ceeace privește proprietarii cărților și însemnările pe cari ei le-au lăsat, se pot spune următoarele:

Cele mai vechi volume brâncovenești au fost ale lui Constantin, tatăl lui Manolache și Nicolae și bunicul Banului Grigore. Astfel pe un exemplar din *Vita di Pietro il Grande* a lui Catiforo (v. Amira, *Storia del soggiorno di Carlo XII*, ed. Iorga, București, 1905), se cetește: «Ex libris domini p]rincipis] S[acri] R[omani] I[m-

www.dacoromanica.ro

perii] Basaraba de Brancovan», ceeace înseamnă pe acel Constantin. Constantin, al III-lea dintre Brâncoveni, trăiă încă la 1781, precum se vede din această notă la o altă carte latină, Manuel Alvaro, *De constructione octo partium:* «Inscriptus catalogo librorum Constantini S. R. I. principis Bassaraba a Brancovanis; 1781». Tot a lui Constantin a fost și o ediție din Cornelius Nepos, dar el o dădù fiului sau Grigorașco, când acesta erà la învățătură, la 1786: «Să să știe că această carte este a d[u]m[nealu]i coconului Gligorașco Brăncoveanu; lat 1786». Să se adauge apoi *Iurisprudentia hungarica,* dăruită la 1752 de tipograf. Ediția din Strassburg, 1694, a lui Herodian, are și ea însemarea: Καὶ τόδε σὺν τοῖς ἄλλοις κτῆμα Κωνσταντίνου Μπραγκοβάνου («Și aceasta, pe lângă altele, e a lui Constantin Brâncoveanu»).

Sunt însă alte cărți vechi, cari vin dela câte o rudă a Brâncovenilor sau dela vreun cunoscut. Astfel *Emmanuelis grammatica,* tipărită la Padova, în tipografia Seminariului, vine dela vestitul dascăl grec de pe la 1730, Gheorghe din Trapezunt, precum arată notița: «Ex libris Georgii Trapezuntii Hypomen[ae]». Asupra lui Gheorghe dascălul, v. *Ist. lit. române în sec. al XVIII-lea,* I, p. 48, nota 6, p. 59. O altă tipăritură padovană, *Iulii Pacii Analysis Institutionum,* din 1652, are însemnat pe dânsa numele marelui învățat muntean dela sfârșitul veacului al XVII-lea: «Ex libris Constantini Cantacuzéni», Constantin Stolnicul.

Cea mai interesantă e o cărticică, apărută la Frankfurt pe Main în 1596, care dă o scurtă privire asupra istoriei ungurești: «Pannoniae historia chronologica». Întâiu ea a fost, în Ardeal chiar, a unui cărturar român, care face într'un loc această notă la portretul lui Sigismund Báthory: «Acesta iast[e] Jicmon Craĭ, care au stăpănit Țara Ungurească cu Ardealul înpreună și cu Țara Muntenească și Moldova, tocma păn la Chiliia, cum scrie în Istoriia luĭ, să ceteștĭ să vezĭ; 1622 [în cifre]». Mai departe se repetă: «ce ceteștĭ, să și înțealegĭ». E păcat că iscălitura, pusă în criptografie, nu se poate deslușì.

O a doua știre se culege din aceste rânduri, care arată cum a fost adusă cărticica în București de către Curuții lui Tököly, oaspeții foarte puțini doriți ai lui Constantin Brâncoveanu:

«Ačast[ă] carte elenească *(sic!)* să s[ă] știe că o'm cumpărat eŭ Mușat cându aŭ trecut Curuțiĭ pe aicea păn Bucureștĭ; și am dat ban[ĭ] p[1] 7. Pis m[e]s[ița] S[e]p[t]e[mvrie] 15 d[ni], 7199 [=1691].

www.dacoromanica.ro

Eŭ Muşat şi o'[m]presurat Radul Brânzarŭ snă Radul Brănză ot Şcheĭ, care erere [=erà] şc[hi]op».

*

Dela Manuil Brâncoveanu, tatăl lui Grigore, vine numai Gramatica lui Constantin Lascaris, însemnată astfel: Καὶ τόδε πρὸς τοῖς ἄλλοις Μανουὴλ Βραγκοβάνου.

Ale lui Grigore însuș sunt, în sfârșit, celelalte. Unele notițe au interes. Astfel «Întroducerea în gramatică» a lui Teodor Gazi (Veneția, 1770) poartă întâiu iscălitura de proprietar a lui Lambros Photiades, cunoscutul dascăl bucureștean (cu data: 1784, 15 August), apoi: Καὶ τόδε Γρηγορίου. Pe o traducere grecească a lui Montesquieu: Ἐρευνὰ περὶ πτώσεως τῶν Ῥωμαίων, tipărită la Lipsca în 1795 și dedicată lui Eustatie Petru Pencovici, negustor grec din București, cu legături în Viena, Triest și Veneția, iar apoi, în 1795, *agent* al Prusiei în Principate (1), se citește iarăși: Γρηγορίου Πραγκ[ο]-[βάνου].

În 1816 apare la Viena, în tipografia grecească (ἑλληνικὴ τυπογραφία) a lui Hirschfeld niște studii asupra ciumii și mijloacele de a o preîntâmpina și lecui (περὶ τῆς πανώλης, προφυλάξεως καὶ ἐξολοθρεύσεως αὐτῆς), de un Petrache C. Hepites, care iscălește «medic și membru al Universității din Viena (ἰατροῦ καὶ μέλους τοῦ κατὰ Βιέννην Πανεπιστημείου)» și era totuș un Grec bucureștean. Aceasta se vede din următoarea dedicație manuscrisă către Grigore Brâncoveanu, în care autorul se intitulează: «Petrache din București»:

Τῷ ἐνδοξοτάτῳ, φιλομούσῳ καὶ φιλοπάτριδι ἄρχοντι πρώην Μεγάλῳ Μπάνῳ
Κυρίῳ Κυρίῳ
Γρηγορίῳ Βραγκοβάνῳ
Βασσαράβᾳ,
εἰς τεκμήριον βαθυτάτου σέβας
Ὁ τῆς ὑμετέρας ἐνδοξότητος
ἐλάχιστος δοῦλος
καὶ
τῆς λογιολογίας συγγραφεὺς
Πετράκης ἐκ Βουκουρεστίου (2).

(1) Hurmuzaki, X, p. XLVII.

(2) «Preaslăvitului, iubitorului de Muze și iubitorului de țară domn biv Vel Ban, dumnealui, dumnealui Grigore Brâncoveanu Basarab, ca semn de cel mai adânc respect, al Slăvirii Tale cel mai mic rob și scriitorul acestor studii asupra ciumei: Petrache din București».

www.dacoromanica.ro

Și profesorul ieșean Govdelas, om de mare știință și de o întinsă reputație, director al gimnaziului elin din Moldova, trimite la 1818 *Aritmetica* sa, publicată la Iași, lui Grigore Banul. Dedicația e datată: 8 Maiu 1819, și are acest cuprins purist: Γρηγορίῳ ἀπὸ Βραγκοβάνου τῷ τῆς ἑλληνίδος μούσης διαπείρῳ προστάτῃ, adică: «Lui Grigore din Brâncoveni, al Muzei grecești încercat patron».

Grigore mai cumpără, între cărțile cari merită a se pomeni, și «Enciclopedia filologică» din Veneția, 1758, pe care a scris: «Gregorii Pr. S. R. Imperii 1783» (1). Pentru învățătura limbii germane își adusese el *Formulae puerilium colloquiorum germanico-latino-ungaricorum*, din Pressburg, 1729, — care și ea poartă iscălitura lui îngrijită. Pentru informații în istorie, comandase compendiul lui Tursellinus, în ediția din 1725, pe scoarța căreia cineva din Grecii și ciocoii de casă începuse să înșire:

Frunză verde leuștean,
Iubitul mieu de bun neam, ș. a.

Am văzut că din copilărie încă Grigore Brâncoveanu citise pe Cornelius Nepos.

Din toate acestea se desface încredințarea că fruntașul boier muntean întrecea ca învățătură și dorință de a ști pe acei nobili ardeleni de viță ungurească, cu cari se întâlnise la Brașov sau pe cari-i primia în frumosul său palat dela Sâmbăta-de-sus, pecetluit cu vulturul muntean. El era de alminterea însuș un scriitor, și în această bibliotecă românească a școlii grecești din Brașov se află încă multe exemplare din traducerea în grecește a *Principiilor* filozofului Heineccius pe care, încă fiind tânăr, o tipărise la Viena, în 1808, cu o prefață a lui Neofit Duca, altă lumină a școlilor grecești din principate (Στοιχεῖα τῆς λογικῆς καὶ ἠθικῆς φιλοσοφίας).

B.

Unele cărți se cuvine a fi analizate pentru anumite lucruri privitoare la noi, pe cari le cuprind.

Astfel Grigore Brâncoveanu adăusese la cărțile sale o «Storia moderna ovvero lo stato presente di tutti i popoli del mundo», în

(1) Pe scoarță e lipit un act judecătoresc de sub Nicolae Vodă Mavrogheni: «Din luminată porunca Mării Sale prea înnălțatului nostru Domnu Io Nicolae Petru Mavrogheni Voevod aducând . . . înaintea judecății pe amândoao părțile prin zăpcilăcul dum[nea]lui văt[a]f za aprozi, am întrat în cercetare cu de amăruntul», etc.

www.dacoromanica.ro

volumul VIII al căreia (Veneția, 1739) se vorbește și de principatele românești. Pentru cunoașterea lui se adaugă și o hartă, «fatta in Amsterdam apresso Isaak Tirion». Pe dânsa se notează din localitățile muntene și acestea: Severin, Cerneți, «Benesel», «Balesti», Târgu-Jiului («Tergosyl»), «Morul» (Motru) Craiova («Krajowa»), Caracăl («Karacal») și «Beleza».

O tipăritură rusească, o antologie elină (Ἐκλογαὶ ἐκ τῶν ἑλληνίδι φωνῇ γραψάντων) din Petersburg, 1785, lucrată la Boris Filonof și dedicată lui Ioan Ioanidis Melissinos, merită atenție, pentru că acest Melissinos erà înrudit cu familii românești. El e o rudă a «maiorului Melisino, încuscrit prin femeia sa cu cele mai mari familii din Moldova», care e trimis din Iași, în Aprilie sau Martie 1790, de către Potemchin la Marele Vizir în calitate de curier (1). *Genealogia Cantacuzinilor* ne lămurește și mai departe în privința acestui ofițer iubitor de literatură, care nici în Iași, nici în Petersburg nu-și va fi uitat neamul grecesc. Ofițerul erà *Alexe Petrovici* Melissinos și luase la 1788 pe Luxandra fiica Marelui Ban Mihaiu Cantacuzino, autorul «Genealogiei» și al unei descripții a Țerii Românești, tipărită în grecește de frații Tunuslii (2).

O traducere grecească, de cuprins istoric, Μεγάλα συμβεβηκότα («Cele mari ce s'au întâmplat») de Richer, tălmăcite de Zisu Dauti și publicate la Viena în 1819, are un interes destul de mare pentru că la sfârșitul cărții se dă o listă foarte bogată de «prenumeranți» români sau greci așezați în principate.

Iată cine sunt acești iubitori de literatură:

Viena: Cristofor Angheliadi din București, Dimitrie Dumovici, idem, Ioan Triandafil idem, baronul C. Belu, Ignatie Mitropolitul (fostul Mitropolit), care iea șase exemplare (pentru patronagiul său literar mai v. și *Ist. lit. române în secolul al XVIII-lea*, II, p. 376), fratele Mitropolitului, Grec de viță, a cărui familie începe a se lămuri astfel: ὁ εὐγενέστατος κύριος Χριστόφορος, αὐτάδελφός του, care subscrie trei exemplare, tânărul student Nicolae Roznovanu, care se numără apoi printre cei mai învățați și mai «europeni»

(1) *Acte și fragmente*, II, p. 300, No. 2.

(2) *Genealogia*, p. 196. Întrebuințăm acest prilej pentru a spune că s'a găsit în Turcia un manuscript al «Tunusliilor», care poartă numele lui Mihaiu și data de 1776, întărind pe deplin ipotesele mele în această privință. Mihaiu a scris lucrarea pornind dela un răspuns la aceleași întrebări pe cari Rușii le pusese și boierilor moldoveni; v. Kogălniceanu, *Arhiva românească*, ed. a 2-a, p. 139 și urm.

www.dacoromanica.ro

dintre boierii Moldovei: ὁ ἄρχων Ἀγᾶς Ῥοσσέτος Ῥοσνοβάνος κύριος Νικόλαος, ἀπὸ Ἰασσίου, cumpărător a trei exemplare.

Din Milai în Tesalia e, pe lângă Ioan Eustatie, Nicolae Dimu și arhimandritul Antim Gazi, scritorul Filipidi, autorul mai multor opere, între cari o curioasă descriere a Țerii-Românești (v. *Ist. lit. române în secolul al XVIII-lea*, II, pp. 106—7): ὁ σοφολογιώτατος ἱεροδιάκονος κύριος Δανιὴλ Φιλιππίδης ἀπὸ ταῖς Μηλαῖς τῆς Δημητριάδος: acesta nu se înscrie cu mai puțin decât zece exemplare.

Din Brașov iau Grigore Constandà (?), Ioan V. Oprescu, apoi vine Mitropolitul pribeag Dosoftei (Filitis), care fusese înlocuit de Ruși și trecuse la Brașov, unde și murì, și el e cumpărător a șase exemplare. Mai întâlnim pe frații M. Dumba, Macedoneni, pe Gheorghe Furca și pe Bucureșteanul Greco-Rus: Nicolae Dimitrievici Cuțicov.

Basarabia și Moldova, despărțite numai de șapte ani atunci, sunt puse la un loc. Din aceste părți cumpără foarte mulți, și adică: exarhul Gavril (Bănulescu din Câmpulung—numit de Ruși în principate și apoi adăpostit de ei în Basarabia) 12 exemplare (cf. *Studii și doc.*, VII, p. 349); Mitropolitul Veniamin iea zece. Urmează Gherasim de Roman, Meletie de Huși, Ilarie, starețul paisian al mânăstirilor Neamțul și Secul, Gavriil egumenul dela Barnovschi, fostul arhimandrit al mânăstirii Slatina, Chiril. Mirenii încep cu aceste nume: polcovnicul Teodor Nedopnas (!), Domnița Mărioara Callimachi a lui Grigore Vodă, soție a lui Grigore Sturdza și mama lui Mihaiu Vodă, Domnul de sub Regulamentul Organic. Ea abonează trei exemplare, iar altă Domniță, Zoe Ghica, două; o a treia, Catinca Moruzi, a lui Alexandru Vodă, însă iarăș trei. Vin acum: Vistiereasa Smărăndița Sturdza, soția Vistierului Alecu Balș (2), Postelniceasa Catinca Balș a lui Alexandru Mavrocordat, Marele Postelnic (2), Vorniceasa Pulcheria Balș, Marele Vistier Alecu Balș, celălalt Mavrocordat: Marele Vornic Constantin, alt Mare Vornic, Mihalachi Sturdza, un al treilea: Alecu Ghica, Marele Postelnic Alexandru Mavrocordat, Marele Postelnic Grigore Balș, Marele Postelnic Constantin Pantazoglu, secretarul Calimachilor. Apoi Mihaiu Cantacuzino Vel Spătar, Alecu Cantacuzino Agă, Constantin Țigará Agă, Banul Mihalachi, Căminarul Iancu, arhidiaconul Gherasim, «gheneraleasa» Elena Harting, Româncă măritată cu un guvernator al Basarabiei, Marele Vornic Gheorghe Βραδέσκος, Gheorghe Bucșănescu Căminarul, cumnatul lui Iordachi Drăghici și «politicianul» din 1821, Căminăreasa Casandra a acestui Bucșănescu, Gheorghe Duldner secretarul Agenției, Serdarul N. Dimitriu, Medelnicerul Ioan, Banul Iordachi Drăghici —

www.dacoromanica.ro

viitorul Mare Vornic cu «constituții» și favorit al lui Ioan Sandu Sturdza Voevod—, Păharnicul Constantin Sguru, Panaioti Casimir, odată Spătar moldovean, acum ἄρχων τῆς Βασσαραβίας, poetul Postelnic Alecu Beldiman (cu două exemplare), Căminarnl Constantin Carp, un Emanoil Popovici maiorul—de sigur rus—Σιάνος Ἀναστασίου Μαλιούλις, un Constantin Γιόφτσος, vestitul medic Dimitrie Samurcaș, Ruxandra Samurcaș, fiica doctorului și traducătoarea în grecește a *Erastului* lui Gessner, spițerul Ștefan Lockman, fiul său Ionel (Ἰωαννέλος Λοκμανάκης), tot spițer, Anastase Mețovici, medic și el, Panaiot Dioghenidi Peloponesianul, Apostol Ioan Petrinò, un înaintaș al poetului bucovinean, Mărioara, soția cunoscutului doctor iețean Eustati, Ioniță Slătineanu și Iacovachi Veisa.

Mai puțini subscriu peste Milcov. Mitropolitul iea zece exemplare, cei trei episcopi câte șase. Urmează Marele Ban Grigore Brâncoveanu însuș, care întrece pe toți, cumpărând douăsprezece, baronul grec, supus prusian, Hristofor Sakellarios (6), doctorul Serafim Βρετών, alt doctor, acesta cunoscut. Silivestru, un al treilea, de o și mai mare faimă, scriitor el însuș și bunicul după mamă al lui Alexandru Odobescu : dr. Constantinachi, Caracași (Karakassi), dr. Chrysaphis, dr. Gheorghe Dax («Dacul»). Dintre doamne se înșiră: Domnița Anastasia a lui Alexandru Moruzi, Irina soția lui Constantin Caracași, Aneta «soție de spițer» (Ἄννέτα ἀποθηκαρέσσα), Elena, văduva doctorului Schinà (Σχοινᾶ). Apoi dintre boieri: Postelnicul Lucachi, Serdarul Polizachi Dimitriu, Serdarul Costachi N. Saigi, Emanuil Furca, dragoman (al Agenției), negustorul cel bogat Ioan Băltărețul și, în sfârșit, Pencovici, pe care-l știm de mai sus.

Am trecut astfel în revistă întreaga societate luminată în acest timp.

Să amintim, în sfârșit, la urmă o carte de medicină dedicată la 1808 Mitropolitului Dosofteiu Filitis de Constantin Anastasiades Filitis, din Epir, deci o rudă a arhiereului. Acest «membru al Societății mineralogice din Iena și al celei de naturaliști din Halle», unde și dă la iveală opusculul, scrie : «De decremento altera hominum aetatis periodo seu de marasmo senili». Ar fi putut-o dedicà unei rude sau unui patron mai tânăr!

www.dacoromanica.ro

Peceţile întrebuinţate de Grigore Brâncoveanu.

Pecetea lui Grigore Brâncoveanu.

Altă pecete a aceluiaş.

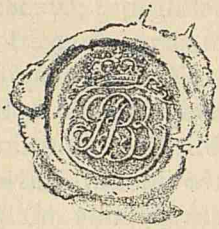

Altă pecete a lui Grigore Brâncoveanu.

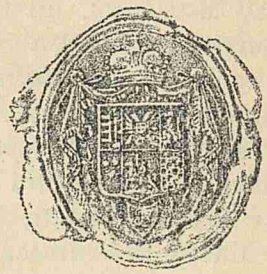

Pecetea cea mare a lui Grigore Brâncoveanu.

Pecetea Saftei Brâncoveanu.

Pecetea lui Radu, fiul lui Constantin Vodă Brâncoveanu.

Pecetea lui Ştefan, fiul lui Constantin Brâncoveanu.

NB. — Originalele, parte în posesiunea mea, parte în colecţiunea d-nei Ana Odobescu.

www.dacoromanica.ro

O scrisoare a lui Grigore Brâncoveanu către Dumitrache Bibescu.

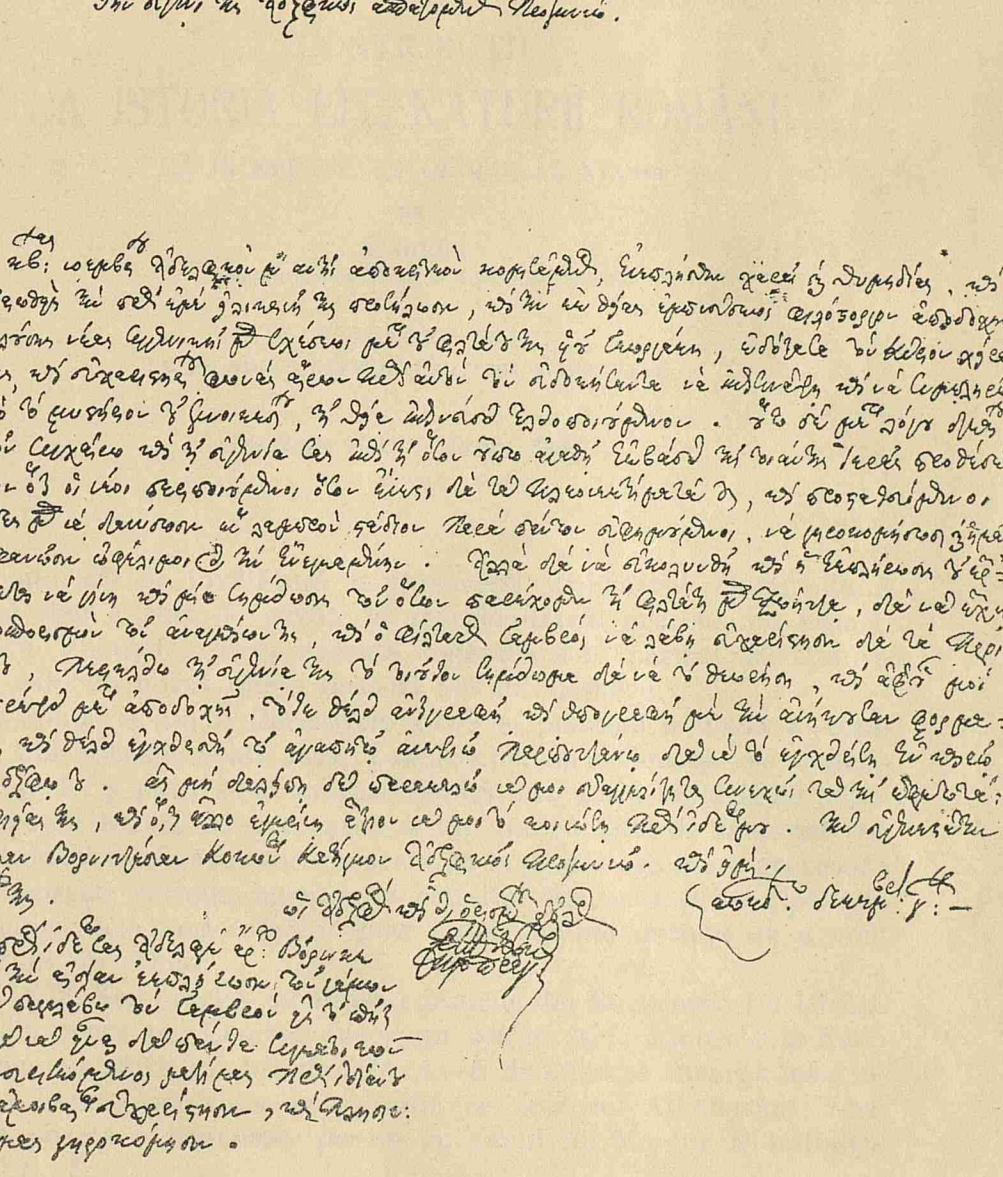

S'a tipărit în ale mele *Studii şi Documente*, XI, p. 235—6. Originalul în posesiunea d-nei Ana Odobescu.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro